

VARLIK VE DİL¹

Tuğba TORUN²

Öz

Varlığı oluşturan, onu tanımlayan pek çok özellik vardır. Bunlardan bazıları ise, bilhassa varlığı var kılan yani onun mahiyetini oluşturan bir özelliğe sahiptir. Dil, bu niteliği taşıyan olgulardan birisidir. Bir diğer ifadeyle varlık ile dil arasında zorunlu bir ilişki vardır. Bu bağlamda varlık ile dil ilişkisi, varlığın mahiyetini anlamamızı sağlayan en önemli hususlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla varlığı anlamak için öncelikle onu varlık yapan bu niteliğin bilinmesi ve aralarındaki ilişkinin ortaya konulması gerekmektedir.

Dil, her ne kadar bütün canlı varlıklara teşmil edilebilecek bir özelliğe sahip ise de dili ile temayüz eden ve bu yönüyle ilk akla gelen varlık türü insandır. İnsan, düşünen, düşündüğünü dile getiren ve böylece varoluşunun anlamını ortaya koyan âlemdeki yegâne varlıktır. Buradan hareketle denilebilir ki, varlık-dil ilişkisinden söz etmek, gerçekte insan-dil ilişkisini ortaya koymak demektir.

Anahtar kelimeler: Varlık, dil, insan.

BEING AND LANGUAGE

Abstract

There are several characteristics that compose and define being. Some of these characteristics make the being exist, forming its nature. Language is one of the phenomena of this nature. In other words, there is a mandatory relationship between being and language. In this context, the relationship between being and language is one of the most important issues that enables us to understand the nature of being. Therefore, in order to understand the being, it is necessary to know the characteristics that make it a being and to reveal the relationship between them.

Although the language has characteristics that can be extended to all living beings, human is the type of being that comes to force with language and that comes to mind first in this regard. Human is the only being in this realm who thinks and expresses, thus reveals the meaning of its existence. From this point of view, it is possible to say that to mention the relation between being and language is to reveal the relationship between human and language.

Keywords: Being, language, human.

¹ Bu makale 20-22 Eylül 2018 tarihlerinde Nevşehir'de düzenlenen 2. Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulmuştur.

² Dr. Öğretim Üyesi, Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi ABD., Felsefe Tarihi BD.
toruntugba@gmail.com

Giriş

“Varlık” ve “dil” kavramları genelde tüm var olanların özeldense basit seviyede akıl sahibi hayvan ile insanların temel iki özelliğidir. Tüm var olanların diyoruz, çünkü bütün varlık âlemi, aslında varlığa gelmiş olmakla ve bu dünyadaki varlık sebepleri itibariyle akıl sahiplerine bir şeyler söylemektedirler. Dolayısıyla bu iki canlı grubu, hem bizzat varlıkları hem de bu âlemdeki fonksiyonları itibariyle bir “dil”e sahiptirler. Akıl sahipleri açısından konuya yaklaştığımız zaman ise “varlık” ve “dil” kavramları daha müşahhas hale gelmekte ve ihtiva ettikleri anlamlar üzerinde düşünebilmek biraz daha kolaylaşmaktadır. Buna binaen bu makalenin sınırları içinde üzerinde duracağımız “varlık” kavramının işaret ettiği varlık insan olacaktır.

Varlık ve dil ilişkisi tarih boyunca birçok filozofun üzerinde düşündüğü bir konudur. Sözün dolayısıyla dilin gücü ve önemi, sadece felsefi düşüncenin değil insanın en önemli bir kaç özelliğinden biri olarak dini metinlerin de dikkat çektiği hususlar olmasından da anlaşılmaktadır. Öyle ki beşeri veya kutsal kitaplarda dahi sözün gücünün büyüklüğünden, insan üzerindeki etkisinden söz edilmektedir. Örneğin, Vedalar’ın en eski ve en önemli bölümü olan Rigveda’da sözün gücü ile Tanrı’nın gücünün birbirine yakın olduğu belirtilmektedir.³ Yine Kur’an’da “sözün en güzeli” ile insanlara yaklaşmanın önemine dikkat çekilmektedir. Nitekim Tanrı’nın kendi varlığını anlatması da sembol ve kelimelerden oluşan dil ile olmaktadır.

Varlık ile dil arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek, birbirlerinin hem varlığa geliş hem de gelişim aşamalarında ve bununla birlikte fonksiyonlarını yerine getirirken aralarındaki zorunlu bağıntıyı gösterebilmek, öncelikle “varlık” ve “dil” kavramlarının muhtevasını analiz etmeyi, kavramlar ile ne anlatılmak istendiğini ortaya koymayı gerekli kılmaktadır. Bu analiz ve belirlemeleri yaptıktan sonra her iki kavram arasındaki ilişkinin mahiyetinin anlaşılması daha kolay olacaktır. Yani varlık ile dil arasında kurulacak ilişkinin özünde bir zorunluluk taşıyıp taşımadığının anlaşılabilmesi öncelikle kavram analizleriyle ortaya konulabilir.

Varlık ile dilin ilişkisini kurabilmemizi sağlayan bir diğer husus da varlığın ilgili olduğu alanlar ile dilin ilişkisini görebilmeye bağlıdır. W. Von Humboldt (ö. 1835), dilin gelişmesi ile toplumsal gelişmelerin birbirini doğrudan etkilediğini söylemektedir.⁴ Kültür ve düşünce alanındaki gelişmelerin belirlediği toplumsal gelişmeler ise varlık/insan tarafından ortaya konulmakta ve biçimlendirilmektedir. Dolayısıyla varlık-dil ilişkisinin zorunluluğunun ortaya konulması beraberinde toplum ve kültür ile dil ilişkisinin de zorunlu bir ilişki olduğunu gösterecektir.

Makalede, öncelikle, varlık kavramının klâsik Batı ve İslam felsefesinde nasıl anlaşıldığı, bu dönem düşüncesinin yaklaşımını kısaca hatırlatma babında, Aristo (ö. M.Ö. 322) ve İbn Sina’nın (ö. 1037) görüşlerinden hareketle ifade edilmiştir. Daha sonra ise kavramın modern dönemdeki anlamı, George Berkeley (1753), Karl Jaspers (1969), Paul Tillich (1965)’in yapmış olduğu tanımlar çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dil kavramı ele alınırken de yine bu konudaki görüşleri etkili olmuş Gottfried Leibniz (ö. 1716), Johann Gottfried Herder (ö. 1803), Martin Heidegger (ö. 1976)

³ Bedia Akarsu, *Wilhelm Von Humboldt’da Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul Matbaası, 1955, s. 3.

⁴ Kamile İmer, *Dil ve Toplum*, Gündoğan Yay., İstanbul 1990, s. 11.

ve Ludwig Wittgenstein'in (ö. 1951) düşüncelerine yer verilerek modern felsefenin "dil" kavramına yüklediği anlam ve fonksiyonların bir veçhesine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla bu makalede genelde "varlık" ve "dil" kavramları, modern felsefi bakış açısından tanımlanmaya ve tasvir edilmeye çalışılmıştır. Makalenin yazımında daha çok tasviri bir yöntem takip edilmiştir.

Bu çerçevede makalenin sınırları içinde kısaca "varlık" ve "dil" tanımları yapılacak ve daha sonra iki kavram arasındaki ilişkinin zorunluluğu üzerinde durulacaktır. Varlığın, varlık olarak kendisini bilmesinin dahi dil ile mümkün olduğunu düşünürsek her iki varlık alanının zorunlu ilişkisini anlamak kolaylaşacaktır.

Makale boyunca varlık deyince dış dünyadaki varlık, bunlar arasından canlılar, canlılardan da insan kast edilecektir. Nitekim varlık ve dil ilişkisinden söz edildiği zaman varlık kavramıyla işaret olunanın ilkönce insan olduğu da anlaşılmaktadır. İnsan, gelişmiş dil yetisi yanında bu yetiyi geliştirebilme, düzenleyebilme ve kullandığı dil üzerinde düşünebilme becerisine sahip âlemdeki tek varlıktır.⁵ Sonuç olarak da ne insan ile sınırlandırılan varlığın ne de dilin birbirinden ayrı düşünülemediği ifade edilecektir.

"Varlık"ın Tanımı

Felsefede varlık kavramı, metafizikle ilişkili ortaya çıkan pek çok sorunun temel sebebidir denilebilir. Metafizik ise genelde neyin var olduğu ile ilgilenir. Örneğin, "Tanrı var mıdır?", "Ruh var mıdır?" gibi bir şeyin gerçekte var olup olmadığını anlamaya yönelik sorular metafiziğin konusu içine girmektedir. Metafiziğin ilgilendiği varlığa dair bir diğer soru ise "Varlık nedir?"dir. Bu soru beraberinde "Var olmak nedir?" sorusunu sormayı gerektirdiği gibi var olmayan şeylerin olduğunu da düşünmeye sevk etmektedir.⁶

Felsefenin en kadim konu ve sorunu olan varlık kavramı, Aristo'nun tanımıyla nitelik ve görünüşlerinden bağımsız olarak var olan her şeydir. Yani varlık, varlık olması yönüyle ele alınır. Bunun anlamı, fiziksel, zihinsel veya ruhsal olarak var olan her şey varlık kavramı içine girmektedir. İnsan da dâhil varlığı düşünülen her şey yani inanç, düşünce, taş, böcek vs. varlık olarak felsefenin konusudur. Kısaca "varlık insan aklının ulaşabildiği en genel kavramdır."⁷

Buradan şunu anlıyoruz ki Aristo varlığı sadece var olması yönüyle tanımlarken bu var olmayı reel dünya ile sınırlandırmamıştır. Ona göre varlık, fiziksel dünyada olduğu gibi zihin dünyasında da bulunabilir. Zihinde var olan ama fizik dünyada olmayan şeyler de varlık kavramı içine dahil edilmiştir. Benzer bir tanımlamayı İslam filozofu İbn Sina'da da bulmak mümkündür. Filozof, varlığı "düşüncede varlık, dilde varlık, dış dünyada varlık ve yazıda varlık olarak" dört dereceye ayırmıştır.⁸ Bunun bir ifadesi olarak İbn Sina, düşüncedeki varlığın dış dünyadaki ve yazıdaki varlıkla olan ilişkisini şöyle kurar:

⁵ Faruk Bozgöz, "Dilin Kaynağı ve İlk Dil Problemi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. V, sy. 2, Diyarbakır 2003, s. 24; Yakup Kahraman, "Dil Varlığının Ontolojik Zemini", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014 Güz, sy. 18, s. 76.

⁶ Brain Garret, *What is this Thing Called Metaphysics*, Routledge, New York 2011, s. 26.

⁷ Mahmut Kaya, "Vücut", *DİA*, c. 43, s. 139. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c43/c430079.pdf> adresinden saat 12. 45'de alınmıştır.

⁸ Kaya, "Vücut", *DİA*, s. 139.

“Zihin bir şeye yöneldiğinde önce o şeyin kavramı, tasavvuru zihinde canlanır, ardından dil vasıtasıyla dışa vurulur. Dille ifade edilen o şeyin dış dünyada (zihin dışında) bir karşılığı ve gerçekliği vardır. Böylece zihinde başlayan bu soyut bilgi dilde de soyutluğunu korur; dış dünyada ise somut varlık şeklinde tezahür eder; o şey yazıya geçirilip oradan tekrar zihne intikal etmek suretiyle yine soyut duruma gelir.”⁹

Klâsik düşüncede yapılan insan tanımı da bu düşünceyi felsefi olarak ifade etmektedir. Klâsik düşünce insanı “hayvan-ı nâtika” olarak tanımlamıştır. Yani insan düşünen ve konuşan bir canlıdır. Burada canlılık niteliği diğer canlılarla ortak yönü iken düşünen ve düşündüğünü dile getiren olması yönüyle insan diğer canlılardan farklı ve kâinattaki tek canlıdır. İnsanın tek ayırıcı özelliği elbette dil değildir. İnsanı, diğer canlılardan ayıran en belirgin özelliğinin dil-düşünce-ahlak olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ancak bu makale varlık-dil ilişkisi ile sınırlı olacaktır.

İlkçağda özellikle Platon’un bu dünyadaki varlık alanı ile gerçek, esas varlık alanı olarak tanımladığı ideler âlemini birbirinden ayırmış; bu dünyadaki varlıkların gölge veya sanal varlıklar olduğunu, bunların gerçekliklerinin veya özlerinin ideler âleminde bulunduğunu söylemiştir. Tanrı’nın varlığını gerçek, mükemmel varlık alanı olarak kabul edip bu dünyadaki varoluşun geçici, eksik olduğu yönündeki Ortaçağ skolastik düşüncesinin de Platon ile benzerlik taşıdığı söylenebilir.¹⁰

Bu dünyadaki varlık alanı ile aşkın varlık alanının birbirinden ayrılması, varlıkların özü ile varoluşu arasındaki ayırım, Rönesans ve Aydınlanma dönemi ile sona ermiştir; artık öz ile varoluş büyük oranda aynıleşmiştir. Klâsik düşüncede şeylerin bu dünyadaki varlıkları, özlerini terk ettikleri inancıyla bir düşüş olarak kabul edilmişken yeni dönemle birlikte bu dünyada var olma, bireyin kendisini ve potansiyellerini gerçekleştirme için bir imkan kabul edilerek anlam bakımından evrim geçirmiştir.¹¹

Genel düşünce dünyası böyle olmakla birlikte Aydınlanma düşüncesi içinde fikirlerini olgunlaştıran bir kısım filozofların, bu dönemin temel yaklaşımının dışında bir varlık tanımı yaptıkları da görülmektedir. Bunlardan biri olan İngiliz filozofu George Berkeley (ö. 1753), varlığı sadece zihin veya ruh ile sınırlandırmış, Platon’un “ideler âlemi”ne benzer bir şekilde madde âleminin gerçekte olmadığını ileri sürmüştür. Ona göre varlık algılamaktan ibarettir, bir şey algının nesnesi ise vardır, algının dışına çıkınca yok olur.¹² Filozof, sadece duyularla algılanabilen şeylerin varlığının gerçekliği hakkında değil kendi varlığının gerçek olup olmadığından bile şüphe duyduğunu dile getirmiştir. Çünkü ona göre algılanan şey, aslında zihinde olan şeydir, somut bir varlığa sahip değildir. Çevremizdeki nesnelere sürekli varlığını ise başka zihinler tarafından her an algılanıyor olması ile açıklamıştır. Algılanabilen şeylerin gerçek bir varoluşa sahip olmadıklarını ileri sürmek, açık bir çelişki gibi görünmekle birlikte bu fikre onu götüren temel yaklaşım, “şey (thing)”, “gerçeklik (reality)” ve “varoluş (existence)” kavramları arasında yaptığı ayırımdır. Nitekim, filozofa

⁹ Kaya, “Vücut”, DİA, s. 139.

¹⁰ Paul Tillich, *Systematic Theology*, c. II, The University of Chicago Press, London 1957, s. 22-23.

¹¹ Tillich, *Systematic Theology*, s. 23.

¹² George Berkeley, *Philosophical Writings*, ed. Desmond M. Clarke, Cambridge University Press, New York 2008, s. 211.

göre, bu kavramlar anlam bakımından birbirine karıştırıldığı sürece şeylerin gerçek bir varlığa sahip oldukları veya onlar hakkında bilgi sahibi olduğumuz söylenemez.¹³

“Şey (thing)” veya “varlık (being)” kavramları, bütün var olanların ortak ismidir. Bu kavramlar, hem maddi hem de manevi varlıklara işaret etmede kullanılır. Ancak bu ortak ismin delalet ettiği varlıklar, “ruhlar” ve “düşünceler”den ibaret ve birbirinden tamamen farklı iki türdür. Dolayısıyla varlık alanını oluşturan şeyler, ruh veya düşünceden başka bir şey değildir. Berkeley, ruhların bölünemeyen bağımsız özler olduğunu söylerken düşüncelerin var olması için zihne veya ruhi özlere ihtiyaç duyduğunu belirtir. Çünkü onları algılayan zihin olmaksızın düşünceler varlıklarını sürdüremezler dolayısıyla varlığından söz edilemez.¹⁴

Berkeley’deki varlık anlayışının bir benzerini 20. Yy. varoluşçu filozof Karl Jaspers’da (1969) da bulabiliriz. Berkeley’in zihin tarafından algılanan şey olarak varlığı tanımlamasında olduğu gibi Jaspers’ın tanımında da bilinç veya ruh kavramlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu bilinç veya ruh, kendini açıkça ortaya koyan ve açıklayan bir güçtür.¹⁵ Dolayısıyla varlık, kendi varoluşunu gerçekleştirerek kendisini algılayan şey olarak karşımıza çıkmaktadır. Varlığın kendisini algılayarak kendi varlığını hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya koyduğuna dair bu düşünce, Berkeley ve Jaspers’dan önce 17. yy. filozofu Descartes (ö. 1650) tarafından dile getirilmiştir. “Düşünüyorum öyleyse varım” sözüyle filozof, insanın, kendisini algılayan ve böylece kendi üzerinde düşünen canlı olarak varlığının gerçekliğini kanıtladığını söylemiştir.

Bilinç yoluyla kendisini algılayarak varlığını ortaya koyan, konuşan ve düşünen canlı olarak tanımlanan insanın temel ayırt edici özelliğini idrak edebilmek ve üzerinde düşünebilmek ise dilinin gücü ve sınırı oranında gerçekleşecektir. Dolayısıyla mümkün olanın imkân durumundan çıkarak reel hale gelmesi/gerçekleşmesi ve fizik âlemde görünür kılınması dilin imkânlarıyla sınırlıdır. Buradan “dil” ile anlatılmak istenenin ne olduğuna geçiş yapabiliriz.

Dil Nedir?

İnsanoğlu dünyaya gözlerini bir dil dünyası içinde açar. Bunun anlamı, dilin bireyden önce ve bireyi kuşatan bir olgu olduğudur. Aynı şekilde dili belirleyen düşünce, kavram, yapı, ses, sembol her ne varsa bireyler bunlarla zorunlu olarak karşılaşır ve sarmalanır. Dolayısıyla en azından temel düzeyde dilin bireyin özgür seçimi ile edinilen bir kazanım veya yeti olmadığını söyleyebiliriz.

Yukarıda ifade edilen klâsik düşüncedeki insan tanımı, insanın hem düşünen hem de konuşan bir canlı olduğuna yapılan vurgu, bizim dili nasıl tanımladığımızı veya dilin sınırlarının ne olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir. Nitekim dil olgusunu duygu, düşünce, davranış ve bunların hepsini ihtiva eden ahlak ve dünya görüşünün karşılığı olarak rahatlıkla tanımlayabiliriz.

¹³ Berkeley, *Philosophical Writings*, s. 118, 119.

¹⁴ Berkeley, *Philosophical Writings*, s. 118

¹⁵ Karl Jaspers, *Philosophy of Existence*, çv. Richard F. Grabay, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1971, s. 37.

Nitekim Alman filozof Leibniz (ö. 1716), “diller, insan zihninin en iyi aynasıdır”¹⁶ diyerek insan zihninin dış dünyaya yansımalarının, düşüncenin görünür kılınmasının ancak dil ile mümkün olacağını ifade etmektedir. Zihnin dış dünyaya yansımaları aslında insanın duygu ve düşüncelerinin yansımalarıdır. Dile dökülen kelimelerin titiz bir tahlili insan hakkında bizlere çok şey söyler. Çünkü insan zihni, duygu ve düşüncelerin oluştuğu, saklandığı adeta dipsiz kuyu gibidir. İnsanın varlığını bulduğu ve zaman zaman içine saklandığı bu yeri Heidegger varlığın evi olarak tanımlamaktadır.

Bir başka Alman filozof Herder (ö. 1803)’e göre ise “insan dil sayesinde kendi varlığını fark etme gücünü yakalamıştır.”¹⁷ Burada Herder, insanın dili kendisine mesken yaptığına, bu mesken içinde kendini tanımasının ve böylece varoluşunu tamamlamasının dil ile mümkün olduğuna işaret etmektedir. Buradan İslam düşüncesindeki “kendini tanı” emri veya tavsiyesinin ancak dil ile gerçekleştirilebileceği sonucunu çıkarabiliriz.

Peki bunun anlamı nedir? İnsanın kendini tanıması ve gerçekleştirmesinin ancak dil vasıtasıyla mümkün olduğuna dair düşüncenin zorunlu sonucu, dil üzerinde yapılan her türlü değişikliğin aynı zamanda düşüncenin değiştirilmesine yol açması olacaktır. Dilin bozulması düşüncenin bozulması yani dilin yozlaşması, düşüncenin içinde oluştuğu ve şekillendiği tarihi ve kültürel zeminden kopması, dilin aslını koruması ise düşüncenin o tarihi ve kültürel zeminde gelişerek varlığını sürdürmesi anlamına gelmektedir. Düşünce meydana gelen değişiklik ise varlığı anlama ve anlamlandırmanın değişmesi anlamına gelmektedir. Dil-düşünce ilişkisinde dile yüklenen ev veya sığınak olma fonksiyonu düşüncenin sağlıklı bir şekilde kurulmasının da temel unsuru olmaktadır.¹⁸

Buna bağlı olarak modern felsefede Heidegger’in (ö. 1976) dil tanımı önem kazanmaktadır; çünkü burada hem varlığa hem de dile dair bir tanımlama vardır. Heidegger “Dil varlığın evidir.”¹⁹ diyerek dilin fonksiyonuna ve varlıkla ilişkisine vurgu yapmaktadır. Dili varlığın evi, meskeni, sığınağı yapan bu ifade, dil ile varlık arasında *zorunlu*, biri olmadan ötekini de var olamayacağı, varoluşlarının ve görünür kılınmalarının birbirlerine bağlı olduğu türden bir ilişki olduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla insanın ontolojik olarak kendine yer bulduğu, kendini anlamlandırdığı alan dil içinde olmaktadır. Diğer bir ifadeyle insanın varoluşunu tamamlaması dil içinde ve dil üzerinden gerçekleşmektedir.

Varlık-Dil İlişkisi

Heidegger yapmış olduğu “Dil varlığın evidir” tanımı gerçekten önemlidir. Düşünür, bu tanımla insanın varoluşunun, duygu ve düşüncelerinin dil ile görünür kılındığını anlatmaktadır. Böylece dil, insana ait ve onunla ilişkili her şeyin bir duyguya, estetiğe ve ete kemiğe büründüğü dolayısıyla onun zorunlu bir parçası olmuştur.²⁰ Heidegger’in ifadesinden çıkarılabilecek bir diğer mana da dilin kendisini açması, varlığını görünür kılması varlık üzerinden olduğu gibi varlığın

¹⁶ Gottfried Wilhelm Leibniz, *New Essays on Human Understanding*, ed. Peter Remnant ve Jonathan Bennett, Cambridge University Press, Cambridge 2000, s. 334.

¹⁷ Yakup Kahraman, “Dil Varlığının Ontolojik Zemini”, s. 85.

¹⁸ Dücan Cündioğlu, *Kur’an Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler*, Kitabevi, İstanbul 1998, s. 29-30.

¹⁹ Martin Heidegger, *Pathmarks*, ed. William McNeill, Cambridge University Press, 1999, s. 254; *On The Way to Language*, çv. Peter D. Hertz, Harper Collins Publishers, New York, 1982, s. 5.

²⁰ Taylan Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, YKY., İstanbul 2000, s. 14.

kendisini ortaya koyması da dil üzerinden gerçekleşmiş; dil varlığa mesken olurken varlık da dile mesken olmuştur.²¹ Çünkü insan dili edinmekle kalmamış aynı zamanda onu kurallar koyarak şekillendirmiş, geliştirmiş ve dilin sembollerini estetik bir duyguyla yorumlayarak onu sanatın konusu yapmıştır. “İnsanın kendini keşfetmedeki tek aracı dildir. Dil bizi insan olan özümüze bağlar ve insanın dışında diğer canlıların yapabildiklerinden farklı ve onlar için ulaşılmaz olan düşünce boyutunda tutar.”²² sözleriyle bu gerçek dile getirilmiştir.

Gerçekte varlık-dil ilişkisinden söz etmek bir yönüyle düşünce-dil ilişkisinden söz etmeyi zorunlu kılar. Nitekim dil üzerine çalışan düşünürler, dili, iç ve dış dil olmak üzere iki yönlü tanımlamıştır. İç dil ile kastedilen düşünce, dış dil ile kastedilen ise konuşma, semboller ile ortaya çıkan ürün yani bilinen manasındaki dildir. İç dil ile dış dil arasında doğrudan ve güçlü hatta biri olmadan diğerinin ortaya çıkamayacağı kadar güçlü bir ilişki vardır. Bununla ilgili olarak Fazlıoğlu der ki: “Platon’dan başlayıp Aristo ile gelişen ve Farabi’de son halini alan iç-konuşma (düşünme) ile dış-konuşma (dil) arasındaki ilişkiler insana has olarak dilin düşünceyi, düşüncenin de dili içerecek şekilde ele alındığını gösterir.”²³ O halde konuşma için de, ses ve sembollerin kurallı ve tutarlı bir biçimde örgütlenmesi sonucu iç dilin görünür kılınmasıdır, denilmesinde bir beis söz konusu olmayacaktır.

Dil-düşünce bağlamında hem Heidegger’in hem Herder’in sözleri aynı zamanda toplumsal hafızanın dil ile irtibatına işaret etmektedir. Çünkü bilinmektedir ki milletlerin ortak hafızası dil ve o dile ait semboller ile aktarılır.²⁴ Buna binaen varlık-dil ilişkisinde dikkat çekmek istediğimiz bir husus da, her dilin bir özneliği olduğu ve bu özneliğin, o dile özel bir dünya görüşü ihtiva etmesidir. İşaret edilen öznelik sadece dile ait yapı ve sesle ilgili göstergelerden ibaret değildir. Aynı zamanda bu göstergelerden hareketle “Her dil insana başka bir düşünme biçimi, başka bir görüş biçimi verir. Bu dille insan dünyayı başka türlü kavrar; bu dilde insanın dünya karşısındaki duygu ve istekleri

²¹ Yakup Kahraman, “Dil Varlığının Ontolojik Zemini”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014 Güz, sy. 18, s. 84; İhsan Fazlıoğlu, “Önce Dil Vardı, Sonra da...”. <http://www.ihsanfazlioglu.net/yayinlar/makaleler/1.php?id=29>, 14. 03. 2016, 19:30.

²² Ejder Çelik, “Dilin Etik Yapılanması ve Ahlaki İşlevi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2008/1*, Ankara 2010, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 50.

²³ İhsan Fazlıoğlu, “Önce Dil Vardı, Sonra da...”. <http://www.ihsanfazlioglu.net/yayinlar/makaleler/1.php?id=29>, 14. 03. 2016, 19:30.

²⁴ Modernleşme dönemi kimi Osmanlı aydınlarının gerilemeye bir çözüm olarak ileri sürdükleri Batı’nın sadece tekniğinin alınıp kültür ve ahlakta kendi öznelliğimizin muhafaza edilmesine (her ne kadar teknik ile kültür ve ahlaki özelliklerin birbirinden ayıramayacağı bir realite olarak var olsa da) dair görüşler, ortak hafızanın korunması açısından önemlidir. İslam-Türk kültürünün muhafaza edilmesi ve böylece toplumsal hafızanın/bilincin sürdürülmesi dolayısıyla milli öznelliğimizin korunması, üniversitelerin hangi bölümü olursa olsun hazırlık veya birinci sınıflarında özellikle genel felsefe ile İslam felsefesi ve Osmanlı Türkçesi derslerinin zorunlu hale getirilmesi ile mümkün olacaktır. Felsefenin bütün disiplinleri besleyen, o disipline dair meseleler üzerinde nitelikli düşünce üretmeyi, disiplinler arası ilişki kurabilmeyi sağlayan bir bilim dalı olduğu gerçeğinden hareketle ister İslami bilimler ister sosyal bilimler isterse fen bilimleri olsun, felsefe eğitimi üst seviyede düşünce üretmeye katkı sağlayacaktır. Gerek felsefe tarihindeki gerek İslam felsefesindeki ve gerekse bugünkü düşünce dünyasını oluşturan geçmiş medeniyetlere ait düşüncelerin öğrenilmesi ve bunların sentezinin yapılarak her bireyin kendi dünya görüşünü ileri taşıyan bir donanıma sahip olabilmesi felsefi düşünce ile mümkündür. Elbette bu düşüncenin somut hale gelmesi ve yaşamın içine girebilmesi “dil” ile gerçekleşeceği için kendi milli dilimiz ve kavramlarımızın öne çıktığı “dil” eğitiminin de üzerinde durulması gerekmektedir.

başkadır.”²⁵ Sözleriyle ifade edilen bir özneliktir. Nitekim Walter Porzig'e (ö. 1961) göre de, her milletin paylaştığı ortak bir dili vardır ve bu dil o milletin özneliğini taşır. Dolayısıyla her milletin özel bir dili, öznel bir dünya görüşü vardır.²⁶

Buradan hareketle Wittgenstein'in (ö. 1951) “dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır.” sözü de, varlığın niteliksel olarak kendini tanıması, fark etmesi, dolayısıyla varlığının mahiyetine dair düşünce ufkunun diliyle doğru orantılı olarak gelişip kısırlaşabileceğine dair bir anlam ihtiva etmesi açısından önemlidir. Bireyin kendi varlığını nasıl tanımladığına, hangi misyonu yüklenmiş olarak varlık bulduğuna dair düşünce ve inançlarının niteliği ve genişliği dilin sınırları ile bire bir ilişkilidir. Nitekim Bedia Akarsu'ya göre, bireyler gibi milletlerin de dillerinde var olan, yaşayan ve görünür hale gelen kendine özgü idealleri vardır. Bu ideale sahip milletlerin dilleri daha zengin ve olgun olduğu gibi kendilerine ait kavramları da vardır. İşte insanoğlunun varoluşunda taşıdığı ideali, misyonunun büyüklüğü, düşünce sınırlarının enginliği dilinde ortaya çıkar; diğer bir ifadeyle dilinin zenginliği ve kendine özgülüğü varlığın ideal ve misyonunu genişletir. Herder'in ifadesiyle bu idealinin ve misyonunun farkına varır.

Dilin genel olarak varlık özelde insan için önemini daha somut olarak görebildiğimiz alanın ahlak olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Arap diliyle Batı dillerini kıyaslayarak bu dillerin ahlaki yapısını ortaya koymaya çalışan Kahtan el-Medfey'in kıyası buna güzel bir örnektir. Medfey İngilizce ile Arapça arasında yaptığı karşılaştırmada der ki:

“İngilizce özne+yüklem+tümleç şeklinde kurulu iken Arapça cümle yapısı yüklem+özne+tümleç düzenindedir. Bunun anlamı İngiliz düşünce ve kültüründe önce özne, Arap düşünce ve kültüründe ise önce eylem geldiği yönündedir. Yani İngiliz dünyası bireycidir; bireyi-özneyi esas alır. Araplar ise eylemi dolayısıyla toplumu esas alırlar. Özne (birey) daha sonra gelir.”²⁷

Dolayısıyla bugün Müslüman kimliği nasıl tanımlanmalıdır? Ayırt edici özelliği ne olmalıdır? gibi modern medeniyetin içinde kendimize yer bulmaya ve kendimizi ayırt etmeye yönelik tanımlamaların dil ile doğrudan ilişkili olduğunu; kendi özgün kavramlarımızla örülmüş bir dilin varlığımıza dair sorunlarımıza çare olacağını söyleyebiliriz. Özellikle gençlerin kullandıkları dilden dolayı bizi biz yapan ilkelere yabancılaştıkları ve o ilkelerin anlamsızlaştığı bir düşünce dünyasından çıkışın da yine dil yoluyla olacağını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Sonuç

Varlık ile dil arasındaki ilişkinin, özellikle insan söz konusu olunca zorunlu ve dolayısıyla birinin diğerini önceleyeceği bir öncelik sonralık ilişkisinden uzak olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

²⁵ Akarsu, *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*, s. 57.

²⁶ Mehmet Ulukütük, “Çağdaş İslam Düşüncesinde Yeniden Yapılanmanın Dilsel Şartları: M. Arkoun, M. Hanefi, M.A. Cabiri Örneği”, *TYB Akademi: Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl 2, sy. 4, Ocak 2012, s. 58. Porzig'in sözleri aynı zamanda yabancı dilde eğitimin problem alanlarına da işaret etmektedir. Dolayısıyla, ‘kendi kültürümüze yabancılaşma, modern hayatın içinde kaybolma’ yönündeki problemlerin gerisinde öncelikle “dil”in olduğunu görmek hiç de zor değildir.

²⁷ Düccane Cündioğlu, *Kur'an Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler*, s. 32-33.

İnsan denilen varlığın mahiyetini oluşturan ve alâmet-i farikası diyebileceğimiz en önemli niteliklerinden birisi dildir.

Varlığın bir tür zihnin algılaması yani şeylerin farkına varılması olarak tanımlanması, onun dil ile ilişkisini kurabilmemize imkan sağlamaktadır. Şöyle ki dile dair yapılan iç dil-dış dil ayırımında iç dilin düşünme eylemi olduğu ifade edilmişti. Algılanma yoluyla varlık bulan yani varlığı fark edilerek algılayan için varlık kazanan şeyler, böylece ve aynı zamanda üzerinde düşünülen şeylerdir. Algılama, düşünmeden bağımsız olamaz; çünkü algılama sürecinde seçme, düzenleme ve yorumlama vardır ve bunların hepsi aynı zamanda düşünme eylemini oluşturur. Dolayısıyla zihin tarafından algılanan şeyler, iç dil ile düzenlenip yorumlanarak bir tanım ve tasavvur elde edilir. Yine zihnin düşünme eyleminin yani iç dilin merkezi olduğunu dikkate aldığımızda, Platon ve Berkeley'de olduğu gibi, varlığın ruh veya zihin olarak tanımlanması, varlık-dil ilişkisinin zorunlu bir ilişki olduğunu söylememize imkan vermektedir.

Buradan hareketle algılama ve iç dilin nesnesini, bu nesnenin düzenlenmesindeki kıstasları ve böylece yorum yapabilmeyi sağlayan merkezi bir fikir her zaman olmuştur. Bu merkez, insan varlığının dahil olduğu ve fakat onun üstünde bulunan/onu kuşatan her millete özgü olan bir kültür ve medeniyet dünyasıdır. İşte algı ve düşünceleri şekillendiren bu dünyanın, varlık-dil ilişkisi açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir. Şöyle ki dil, bir milletin tarihinin ve kültürel hafızasının taşıyıcısı olma özelliğine sahiptir. Bu özelliğin gerektiği gibi işlevini yerine getirebilmesi, tarih ve kültürü oluşturan unsurların dildeki karşılıklarının veya dilsel sembollerinin devam ettirilmesi ile sağlanacaktır. Yani bir millete ait tarih ve kültür içinde anlam kazanan kavramların, bu anlamlarında büyük değişmeler olmadan dil içinde kullanılır ve böylece sürdürülür olması gerekmektedir.

Bu bağlamda, yukarıda bir birkaç cümleyle değindiğimiz üzere, dil-düşünce ve ahlâk arasındaki ilişkinin önemine de dikkat çekilmesi gerekir. Varlığın kendini tanınması ve idrak etmesi aynı zamanda düşüncenin bir fonksiyonudur. Dolayısıyla dil ile düşünce dünyamızın sıklığı veya genişliği arasındaki ilişkiye, dilin gramatik yapısının yanında kullanılan sembol ve kelimelere bağlı olarak ahlâkımızın nasıl değiştiği ve şekillendiği de günümüzde üzerinde durulan etik problemlerden biridir. Bunun bir örneği olarak gerek konuşma gerekse yazı dilimizdeki "biz" vurgusundan "ben" vurgusuna geçiş verilebilir. Yine görsel ve sosyal medyada kullanılan bazı yabancı kelime ve semboller sonucu kendi tarih ve kültürüne ait kelime/kavramları bilmeyen bir neslin düşünce ve ahlâkî dünyasının nasıl şekilleneceği üzerinde de düşünülmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Akarsu, Bedia, *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul Matbaası, 1955.

Altuğ, Taylan, *Dile Gelen Felsefe*, YKY., İstanbul 2000.

Berkeley, George, *Philosophical Writings*, ed. Desmond M. Clarke, Cambridge University Press, New York 2008.

Bozgöz, Faruk, "Dilin Kaynağı ve İlk Dil Problemi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 5, sy. 2, Diyarbakır 2003.

Çelik, Ejder, "Dilin Etik Yapılanması ve Ahlaki İşlevi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2008/1*, Ankara 2010, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çündioğlu, Düccane, *Kur'an Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler*, Kitabevi, İstanbul 1998.

Fazlıoğlu, İhsan, "Önce Dil Vardı, Sonra da...". <http://www.ihsanfazlioglu.net/yayinlar/makaleler/1.php?id=29>, 14. 03. 2016, 19:30.

Heidegger, Martin, *Pathmarks*, ed. William McNeill, Cambridge University Press, 1999.

Heidegger, *On The Way to Language*, çv. Peter D. Hertz, Harper Collins Publishers, New York, 1982.

İmer, Kamile, *Dil ve Toplum*, Gündoğan Yay., İstanbul 1990,

Jaspers, Karl, *Philosophy of Existence*, çv. Richard F. Grabay, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1971.

Kahraman, Yakup, "Dil Varlığının Ontolojik Zemini", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014 Güz, sy. 18.

Kaya, Mahmut, "Vücut", *DİA*, c. 43. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c43/c430079.pdf>, 12:45.

Tillich, Paul, *Systematic Theology*, c. II, The University of Chicago Press, London 1957.

Ulukütük, Mehmet, "Çağdaş İslam Düşüncesinde Yeniden Yapılanmanın Dilsel Şartları: M. Arkoun, M. Hanefi, M.A. Cabiri Örneği", *TYB Akademi: Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl 2, sy. 4, Ocak 2012.